

Volební systémy a politický konflikt v prostoru (Klasifikace volebních systémů, jejich geografické implikace a politické souvislosti)

TOMÁŠ KOSTELECKÝ

Úvod

Slovo demokracie se dá přeložit jako „vláda lidu“. Z toho logicky vyplývá, že v zemích, které jsou demokratické, vládne lid. Státy, v nichž nevládne lid, nemohou být považovány za demokratické. Existují ale vůbec státy, v nichž opravdu vládne lid? Znamená to, že když v nějaké zemi „vládne lid“, vládnu všichni její obyvatelé dohromady? Nebo naopak vládne každý zvlášť? Další pokračování našich úvah velmi zjednoduší, ujasníme-li si, co to znamená „vládnout“, resp. co je to „vláda“. Americký politolog Robert Dahl (1983) definoval vládu jako „jakoukoliv autoritu, která úspěšně drží exkluzivní kontrolu legitimního užití fyzické síly k prosazení svých zákonů v daném, teritoriálně vymezeném území“. Z nepřiliš čtivé, ale o to přesnější Dahlovy definice lze odvodit mnoho. Nejdůležitější znaky, které dělají z vlády vládu jsou tyto:

- Vláda je taková autorita, která prosazuje svoje zákony.
- Zákony prosazované vládou platí na určitém vymezeném území.
- Vláda je schopná a ochotná legitimně užít fyzickou sílu k prosazení zákonů.
- Vláda se o kontrolu nad užitím fyzické síly k prosazení zákonů s nikým nedělí, ale drží ji exkluzivně.

Z výše uvedeného výčtu vyplývá, že pokud vláda má být vládou, není technicky možné, aby vládli všichni. „Všichni“ nemohou legitimně (tj. tak, aby i ostatní věřili, „že je to tak správné“) užívat fyzickou sílu k prosazení zákonů, stejně tak „všichni“ nemohou mít exkluzivní kontrolu nad užitím této fyzické síly. Teoreticky mohou „všichni“ prosazovat svoje zákony; je tu ovšem otázka, „čí“ zákony by eventuálně všichni prosazovali. A tak, nepočítáme-li občanská referenda, nechávající všechny občany na daném území (ovšem jen všechny s volebním právem) rozhodovat o osudu některých zákonů, v žádné reálně fungující společnosti nevládnou všichni, ale jenom někteří. A právě způsob, jakým tito někteří svoji autoritu získávají, dále způsob, jakým jsou vytvářeny zákony, které tyto vlády prosazují, a konečně míra vlivu, jaký na tyto procesy mají nebo mohou mít všichni obyvatelé daného území, rozhodují o konkrétních formách demokracie, resp. zda je daná společnost vůbec demokratická (k možným pohledům na to, co je demokracie, viz **RÁMEČEK 1**).

Ačkoliv je zřejmé, že obyvatelé daného území mohou svůj vliv na formování zákonů a vlád prosazovat nejrůznějšími způsoby (aktivní účastí v politice, sdružováním v zájmových organizacích, lobováním, korupcí atd.), jedním z nejvýznamnějších mechanismů prosazování jejich vlivu jsou volby. Ty mají proti jiným formám prosazování vlivu dvě hlavní odlišnosti:

RÁMEČEK 1 Teorie demokracie

V politologické literatuře existují nejméně tři rozdílné teorie demokracie:

1. Tradiční teorie (nebo také teorie občanství) tvrdí, že základem demokracie je právo každého na individuální seberealizaci a na osobní rozvoj, které se uskutečňují prostřednictvím participace v politických záležitostech. Vychází z předpokladu, že jedinec je nejlepší posuzovatel svých vlastních zájmů. Své zájmy se snaží prosadit účastí ve volbách, a to delegováním lidí, kteří budou jeho zájmy prosazovat. Volby jsou v tomto pojetí způsobem, jak „promítnout“ individuální a skupinové zájmy do zákonů, a mechanismem, jak vytvořit vládu, která bude ve volbách projevenou vůli občanů uskutečňovat.

2. Teorie demokratického elitismu tvrdí, že „masa“ voličů není schopna vyhovět požadavkům demokracie, neboť se jejích velká část o veřejné věci nezajímá a není schopna se ve volbách racionálně rozhodovat. Velká role je přisuzována elitám (lidé vzdělanější, schopnější, bohatší...), protože ty jsou nejen lépe vybaveni vládnout, ale i více zachovávají demokratické hodnoty, než „masa“ voličů. Demokracie je chápána nikoliv jako forma společnosti, ale jako metoda, pomocí níž usiluje o moc několik skupin elit prostřednictvím soutěže o hlasy voličů. Volby jsou v tomto pojetí způsobem, jak vybrat vládce a dát jejich vládě legitimitu.

3. Participativní teorie tvrdí, že elity nejsou demokratičtější než „masy“ voličů, přestože jsou schopnější vládnout. Participace voličů je primárně chápána jako kontrola a omezení moci vládnoucích elit. Ve volbách nejde především o prosazení zájmů voličů, ale hlavně o formu zpětné vazby mezi voliči a vládnoucími. Participativní teorie zdůrazňuje důležitost institucí, které se nacházejí v prostoru mezi jedincem a státem (odbory, církev, spolky, zájmová sdružení), a které moc vládnoucích rovněž omezují. (Zdroj: Kavanagh 1983.)

a) názor všech obyvatel daného území splňujících kritéria občanství má stejnou váhu (pravdivo „jeden volič = jeden hlas“);

b) výsledky voleb přímo ovlivňují složení zákonodárných orgánů (parlamentů), a mají také buď přímý či nepřímý vliv na personální obsazení vlády a její program. Přímý vliv výsledků voleb na složení a program vlády lze pozorovat v zemích, kde je volen prezident či premiér, který má následně právo vládu sestavit. V zemích, kde je výběr prezidenta či premiéra sestavujícího vládu v rukou parlamentu, ovlivňují voliči složení exekutivy nepřímo svým hlasováním v parlamentních volbách.

1. Volební systémy a jejich typy

Vůle voličů se ve volbách vyjadřuje hlasováním. Volební systémy slouží k tomu, aby byly výsledky hlasování „převedeny“ do složení zastupitelských sborů. Volební systém je v „technické rovině“ definován jako konkrétní způsob organizace voleb a zjišťování volebních výsledků. Kromě toho lze volební systém chápat také jako souhrn všech právních, politických, organizačních a morálních pravidel a norem, které regulují společenské vztahy vznikající ve volbách. Při pokusech o klasifikaci volebních systémů se zpravidla uvádí, že existují dva protikladné základní typy – sys-

tém většinový a systém poměrného zastoupení. Ty se liší nejen „technicky“ (tj. způsobem, jakým se volební výsledky „přepočítají“ a promítnou do složení volených orgánů), ale i „filozoficky“ (tj. rozdílným pohledem na to, k čemu mají volby sloužit).

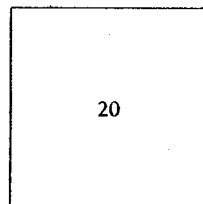
Většinový volební systém je chápán jako mechanismus, jehož primárním cílem je určit toho, kdo bude vládnout. Vychází z přesvědčení, že je správné, aby voliče zastupoval, popřípadě jim vládnul ten, kdo má mezi nimi největší podporu. Je historicky starší než systém poměrného zastoupení. Lze ho použít jak při volbě jednotlivce do exekutivní funkce (prezident, premiér, starosta, velitel místní policie...), tak i při volbách do kolektivních zákonodárných orgánů (parlament, městské zastupitelstvo...). „Technicky“ funguje většinový volební systém tak, že se v určitém vymezeném území ucházejí o hlasy voličů individuální kandidáti. Ve volbách odevzdané hlasy se sečtou a některým z možných způsobů (viz dále) se určí, který z kandidátů má největší podporu. V případě volby do kolektivních orgánů se území rozdělí na volební obvody. V každém obvodu se zvolí zpravidla jeden z kandidátů (někdy i více než jeden – viz níže). Konečné výsledky voleb jsou pak součtem výsledků v jednotlivých volebních obvodech.

Volební systém poměrného zastoupení je primárně určen k ustanovení zákonodárných zastupitelských orgánů s více členy. Vychází z představy, že složení zvoleného orgánu má odrážet složení společnosti. Proto v něm mají být zastoupeni představitelé různých politických názorů a směrů, a to v proporcích, odpovídajících podpoře těmito směry ve společnosti. Proto také voliči nedávají hlas individuálním kandidátům, ale volebním stranám, reprezentujícím jednotlivé politické směry.

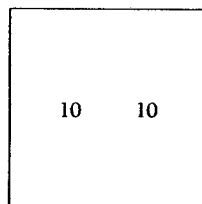
Volební systémy ovšem nejsou jen dva. Ve skutečnosti existuje celá škála volebních systémů, přičemž „čistý většinový systém“, resp. „čistý systém poměrného zastoupení“ se nacházejí na jednom, resp. druhém konci této škály, zatímco většina reálně používaných volebních systémů se pohybuje někde v prostoru mezi těmito dvěma ideálními typy. Přejít mezi systémem většinovým a systémem poměrného zastoupení je plynulé a nelze vést dělicí linii, podle níž lze jednoznačně určit, který systém je ještě většinový a který je už poměrný (**RÁMEČEK 2**). V následujícím textu se budeme podrobněji zabývat existujícími variantami zmíněných volebních systémů. *

RÁMEČEK 2 Škála volebních systémů, které lze použít při volbě do parlamentu o 20 křeslech. Obrázky ukazují počet volebních obvodů a počty poslanců, zvolených v jednotlivých obvodech.

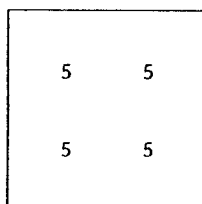
Čistě poměrný systém

Volebních obvodů: 1
V obvodu zvoleno: 20
Celkem zvoleno: 20

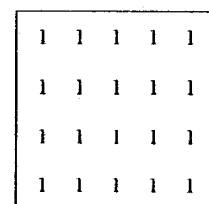

Volebních obvodů: 2
V obvodu zvoleno: 10
Celkem zvoleno: 20

Volebních obvodů: 4
V obvodu zvoleno: 5
Celkem zvoleno: 20

Čistě většinový systém

Volebních obvodů: 20
V obvodu zvoleno: 1
Celkem zvoleno: 20

1.1. Volební systémy většinového typu

Volebních systémů, které lze řadit k většinovým, existuje v praxi celá řada. Jednotlivé varianty se liší v některých konkrétních znacích, z nichž nejdůležitější jsou: a) způsob, jakým se určuje, kdo má největší podporu; b) počet mandátů přidělovaných v jednom volebním obvodu. Podle způsobu, jakým se rozhodne, který z kandidátů získal největší podporu, rozlišujeme systémy pluralitní a systémy absolutní většiny.

Pluralitní systém (nebo také systém relativní většiny, Westminster či first-past-the post system) používá jednoduché pravidlo: mandát získává ten kandidát, který dostal v daném obvodu nejvíce hlasů, bez ohledu na to, jaké procento voličů ho volilo. K vítězství tedy stačí být první, není třeba podpory většiny. Křeslo může získat tedy i kandidát, který má jen 20% podporu, ovšem za předpokladu, že jeho soupeři obdrželi méně hlasů než on. V praxi se ovšem takové případy vyskytují jen velmi zřídka, neboť volby jsou většinou souborem dvou až tří favoritů a vítěz získává zpravidla mezi 40 a 60 % hlasů. Pluralitní varianta většinového systému se tradičně užívá při volbách do britského parlamentu (Butler 1986). Z Británie se spolu s celým britským právním systémem rozšířil i do jejich kolonií. Proto je až dodnes typický pro téměř celý anglosaský svět (USA, Kanada ...).

Systém absolutní většiny vychází z myšlenky, že není legitimní, aby mandát získal kandidát s největší podporou, pokud to není podpora absolutní většiny (tedy více než 50 %) voličů. Splnění podmínky absolutní většiny hlasů pro vítězného kandidáta lze ovšem zajistit jen v případě, že se voleb v obvodu zúčastní maximálně dva kandidáti (v případě rovnosti hlasů může o vítězi rozhodnout los). Řešení rozporu mezi požadavkem, aby vítězný kandidát měl podporu absolutní většiny voličů, a nemožností omezovat počet kandidátů, je v zásadě dvojího typu: buď jsou volby dvoukolové, nebo se používá tzv. „alternativního hlasu“. *Dvoukolové volby* rozdělí výběr kandidáta do dvou fází. V prvním kole se z neomezeného množství kandidátů vyberou dva s relativně největší podporou voličů. Ti postoupí do druhého kola, ve kterém získává mandát ten z nich, který získá více hlasů (v tomto případě jde vždy o absolutní většinu hlasů odevzdaných ve druhém kole). Tato varianta většinového volebního systému se používá např. u voleb do našeho Senátu. Je také možné, že do druhého kola postoupí více než dva kandidáti (např. všichni s více než 12,5 % hlasů, jak je tomu u parlamentních voleb ve Francii). Ve druhém kole pak zvítězí kandidát, který obdržel nejvíce hlasů. Systém *alternativního hlasu* je pokusem určit kandidáta s podporou absolutní většiny voličů a vyhnout se přitom organizování druhého kola voleb. Prakticky to lze zařídit tak, že každý volič má k dispozici více než jeden hlas. Kromě hlasu, který dá svému prioritnímu kandidátovi, označí ještě jednoho dalšího pro něj přijatelného kandidáta tzv. alternativním hlasem. Při sčítání hlasů se potom postupuje tak, že se v prvním kroku sečtou „regulérní“ hlasy a sestaví se pořadí kandidátů. Pokud žádný z nich nezískal více než 50 %, ze seznamu se vyřadí kandidát s nejmenším počtem získaných hlasů a zároveň se zjistí, komu dali voliči tohoto neúspěšného kandidáta svůj „alternativní“ hlas. Tyto alternativní hlasy se přičtou ostatním, úspěšnějším kandidátům a sestaví se nové pořadí. Pokud žádný ze zbylých kandidátů nezíská ani po přičtení alternativních hlasů více než 50 % hlasů, celá procedura se opakuje tak dlouho, dokud není tato podmínka splněna. Tímto způsobem se volí např. v Austrálii.

Různé typy většinových systémů lze rozlišit i podle toho, kolik mandátů se přiděluje v jednom volebním obvodu. „Klasické“ většinové systémy jsou jednomandátové, což znamená, že se v každém volebním obvodu volí jeden poslanec (zastupitel). Existují ovšem i systémy vícemandátové, v nichž se v jediném volebním obvodu bojuje o 2, 3, 4, eventuálně i více mandátů. Některé vícemandátové většinové systémy už nepatří mezi čistě většinové, neboť přidělování více než jednoho mandátu v obvodu dává možnost, aby se přízeň voličů rozdělila v určitém poměru mezi

kandidáty, takže se již mohou uplatnit některé prvky poměrného systému. V praxi se používá celá řada různých variant vícemandátových většinových systémů. Typickým příkladem vícemandátového, leč čistě většinového systému, je způsob, jakým je volen prezident v USA. Ten totiž není volen přímo, jak se často mylně soudí, ale ve dvou krocích, za pomoci tzv. volitelů. Celá procedura probíhá následujícím způsobem. Pro každý ze států Unie je před volbami určen počet volitelů, který je přibližně úměrný počtu voličů (např. u voleb v roce 1996 to bylo v Kalifornii 54 volitelů, v Texasu 33, New Yorku 32, zatímco v každém ze států Montana, Aljaška, Vermontu, Delaware, Wyoming, Severní a Jižní Dakota a ve Washingtonu, D.C. to byli jen tři volitelé). Pak proběhnou vlastní volby, v nichž voliči hlasují pro jednotlivé prezidentské kandidáty. Hlasy se ovšem nescítají v celých USA dohromady, ale v každém státě zvlášť. Sestaví se pořadí kandidátů a podle pravidla „vítěz bere všechno“ jsou všichni volitelé z daného státu zavázáni, aby ve druhé fázi voleb hlasovali pro toho kandidáta, který v jejich domovském státě zvítězil. Hlasování volitelů o prezidentovi je tak čistě formální, protože volitelé se řídí rozhodnutím voličů. Vítězství byl jen o jediný hlas v některém ze států zajišťuje kandidátovi podporu všech volitelů delegovaných tímto státem. Používaný systém neobyčejně zdůrazňuje význam soupeření v nejlidnatějších státech, neboť i jen velmi těsná porážka kandidáta např. v Kalifornii či Texasu má na konečný výsledek voleb větší vliv než jeho drtivá převaha v deseti malých státech. Nabízí se ovšem i otázka, nakolik je tento systém, který teoreticky umožňuje zvítězit kandidátovi s podporou pouhé čtvrtiny zúčastněných voličů (těsné většiny v jedenácti největších státech zajišťující vítězství lze dosáhnout už s necelými 26 % procenty odevzdaných hlasů), opravdu „většinový“.

Kromě výše popsaného systému existují i další praktikované formy vícemandátového většinového systému, vyznačující se tím, že voliči mají více hlasů než jeden. Počet hlasů, který mají voliči k dispozici, bývá zpravidla stejný, jako je počet mandátů přidělovaných v daném volebním obvodu, může však být i nižší (např. v obvodu, z něhož postupují tři nejuspěšnější kandidáti, mají voliči jen dva hlasy). V některých variantách je povoleno dát prioritnímu kandidátovi i více hlasů najednou, v jiných musí volič dát každý hlas jinému kandidátovi. Je možné použít i způsob, kdy volič nedává vůbec hlasy, ale stanovuje pořadí např. prvních tří kandidátů (dá jim 3, 2, resp. 1 bod). V tomto případě se pak sčítají body a nikoliv hlasy.

1.2. Volební systémy poměrného zastoupení

Zvláštním typem volebního systému poměrného zastoupení je systém užívaný v Irsku, známý pod jménem *single-transferable vote*. Představuje cosi jako přechodný typ mezi většinovými systémy a klasickými systémy poměrného zastoupení. Poměrnému systému se blíží svým cílem – do zastupitelského orgánu delegovat reprezentanty voličů v poměru odpovídajícím rozložení politických názorů a směrů ve společnosti. Většinovému vícemandátovému systému zase více odpovídá způsobem volby – volič si vybírá sám z předloženého „menu“ kandidátů a hlasuje tak pro konkrétní osoby, nikoliv pro strany. Tento systém je navíc zajímavý tím, že voliči, podobně jako v Austrálii, dávají i alternativní hlasy: kromě svého prioritního kandidáta „číslo 1“ mohou označit další pro ně přijatelné kandidáty postupně čísly 2, 3, 4 atd. Při vlastním přidělování křesel se pak postupuje tak, že se nejprve vypočítá tzv. „kvóta“, tj. minimální počet hlasů potřebných pro získání mandátu (N), a to podle vzorce

$$N = \frac{\text{celkový počet hlasů odevzdaných ve volebním obvodu}}{\text{počet přidělovaných mandátů ve volebním obvodu} + 1} + 1$$

Pak se sestaví pořadí kandidátů podle počtu získaných hlasů. Nedostal-li žádný kandidát více hlasů, než představuje kvóta, vyškrtne se ze seznamu ten, který získal hlasů nejméně a jeho hlasy

se přesunou (transfer) kandidátům, kteří byli na volebních lístcích označeni jako číslo 2. Znovu se sestaví pořadí a celá procedura se opakuje. V okamžiku, kdy počet hlasů pro některého kandidáta překročí kvótu, je tento kandidát prohlášen za zvoleného. Navíc jsou jeho „nadbytečné“ hlasy (vybrané náhodným výběrem; v počtu, o který přesahují kvótu) převedeny ostatním kandidátům, opět podle preferenčních hlasů. Pokračuje se tak dlouho, dokud nejsou v daném volebním obvodu přiděleny všechny mandáty.

(Zdroj: stránky http://www.ireland-today.ie/it_site/archive/ie97%20/0_fact/02_pr.html).

Většina volebních systémů poměrného zastoupení se ovšem vyznačuje tím, že jsou v nich používány *straničné kandidátky*, což umožňuje politickým stranám podstatným způsobem vstupovat do mechanismu výběru kandidátů na poslanecká (zastupitelská) křesla. Ještě před vlastními volbami se totiž uvnitř politických stran (tj. mimo dohled většiny voličů) musí více či méně demokratickým způsobem sestavit *straničná kandidátka*, tj. seznam kandidátů, který bude posléze předkládán voličům. Podle způsobu, jakým může volič nakládat s takto předloženými kandidátními listinami, se rozlišuje několik typů volebních systémů poměrného zastoupení. Systém přísně vázaných kandidátních listin znamená, že volič nemá vůbec žádné právo zasahovat do pořadí kandidátů schváleném navrhuje stranou a nemá jinou možnost než volit stranu jako takovou. Takovým způsobem se volilo v meziválečném Československu. Pokud se použijí *vázané kandidátní listiny*, nemůže sice volič měnit na kandidátní listině jména, může však měnit jejich pořadí, a to prostřednictvím udělení preferenčních hlasů; v některých variantách tohoto systému je dovoleno i škrtnat konkrétní kandidáty. Pokud jsou *volné kandidátní listiny*, znamená to, že je na stranickou kandidátku možné dopisovat nová jména (včetně kandidátů jiných stran).

Další možností, jak od sebe odlišit různé varianty poměrného systému, je způsob, jakým je území státu rozděleno na volební obvody, resp. na jaké úrovni se přidělují mandáty. Zcela „čistý“ systém poměrného zastoupení se vyznačuje tím, že platí pravidlo „celá země = jeden volební obvod“ (např. v Izraeli nebo na Slovensku v roce 1998). Všichni voliči v zemi tak dostanou kandidátku se stejnými jmény a hlasy se sčítají na úrovni celé země; stejně tak se přidělují mandáty. Jen nepatrně méně poměrnou je varianta, kterou by bylo možno označit jako „kandidátky regionální, mandáty celostátní“; při ní je země rozdělena na obvody (existují různé kandidátky v různých částech státu), ale hlasy se počítají a mandáty se přidělují na celostátní úrovni (např. v Dánsku nebo Švédsku). Poslední z používaných variant, nazvaná „kandidátky i mandáty regionální“, se používá při volbách do Poslanecké sněmovny v České republice. V každém volebním kraji jsou voličům předkládány jiné kandidátky, rovněž hlasy se počítají a mandáty přidělují v každém regionu zvlášť, nepočítáme-li zbytky mandátů, které se přidělují celostátně ve druhém skrutiniu. Je si nutné uvědomit, že při použití tohoto systému je nutné nějak stanovit, kolik poslaneckých křesel se bude přidělovat v jednotlivých volebních krajích. K tomu se používá tzv. republikové mandátové číslo:

$$\text{republikové mandátové číslo} = \frac{\text{počet platných hlasů v celé republice}}{\text{počet křesel v parlamentu}} \quad (\text{tzv. Hareova formule})$$

Republikové mandátové číslo určuje, kolik hlasů připadá na jeden mandát. Tímto číslem se dělí počet platných hlasů v jednotlivých volebních krajích. Výsledkem dělení jsou čísla, která po zaokrouhlení na celá čísla dolů přímo určují počty mandátů přidělených jednotlivým krajům. Nerozdělený zbytek mandátů se přidělí krajům s největším zbytkem dělení (viz příklad v **RÁMEČKU 3**).

Poté, co se určí, kolik křesel se bude rozdělovat v jednotlivých volebních krajích, se musí rozhodnout, kandidáti kterých stran na ně usednou. Tento výpočet se provádí v každém volebním kraji zvlášť. Technika přidělování mandátů jednotlivým stranickým kandidátkám je velmi podobná přidělování mandátů krajům. Nejprve se vypočítá *krajské mandátové číslo*. Tímto číslem se dělí počty hlasů odevzdaných jednotlivým stranickým kandidátkám a podle výsledku dělení se v prv-

RÁMEČEK 3 Přidělování mandátů krajům pomocí republikového mandátového čísla (čísla pocházejí z voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 1998)

Nejprve se vypočítá republikové mandátové číslo: $5\,969\,505 / 200 = 29\,848$. Další postup je zřejmý z tabulky:

Volební kraj	Platných hlasů / Mandátové číslo	Výsledek dělení	Přiděleno v 1. kroku	Přiděleno v 2. kroku	Přiděleno celkem
Praha	721 832 / 29 848	24,18	24	0	24
Středočeský	668 819 / 29 848	22,41	22	0	22
Jihočeský	413 303 / 29 848	13,84	13	1	14
Západočeský	489 839 / 29 848	16,41	16	0	16
Severočeský	634 687 / 29 848	21,26	21	0	21
Východočeský	744 252 / 29 848	24,94	24	1	25
Jihomoravský	1 208 143 / 29 848	40,48	40	1	41
Severomoravský	1 088 630 / 29 848	36,47	36	1	37
Celkem	5 969 505		196	4	200

Pozn.: ve sloupci označeném „výsledek dělení“ jsou podtrženy čtyři největší zbytky dělení. Podle nich se přidělují ve druhém kroku zbylé mandáty.

ním kroku přidělí každé straně určitý počet mandátů. Po této operaci se ovšem nerozdělí zbylé mandáty podle největšího zbytku dělení, nýbrž se spolu se zbylými hlasy přesunou do tzv. „druhého skrutinia“. Ukážeme si celý postup na hypotetickém příkladu: v Jihočeském volebním kraji bylo odevzdáno celkem 413 303 platných hlasů, rozděluje se v něm 14 mandátů. Krajské mandátové číslo je tedy $413\,303 / 14 = 29\,522$. Získá-li např. KDU-ČSL v Jihočeském volebním kraji 41 330, tj. 10 % hlasů, dělí se absolutní počet získaných hlasů mandátovým číslem, tedy $41\,330 / 29\,522 = 1$, zbytek 11 808. KDU-ČSL je tak přidělen jeden mandát a zbylých 11 808 hlasů se přesune do druhého skrutinia, v němž se sečtou všechny zbylé hlasy ze všech krajů a podle výsledků jednotlivých stran se jim přidělí zbylé mandáty. Na tomto místě je ovšem potřeba si uvědomit, že ve druhém skrutiniu už kandidáty a jejich pořadí určují samy politické strany, nebo přesněji řečeno stranické špičky, aniž by jejich návrh procházel nějakou „oponenturou“ voličů. Vzniká zde tudíž prostor, aby stranická vedení „vpašovala“ do parlamentu některé své favority, kteří nezískali podporu voličů a neobsadili parlamentní křeslo v prvním skrutiniu. Z tohoto důvodu není vůbec lhostejné, podle jakého vzorce se vypočítává počet mandátů pro strany v prvním skrutiniu. Při použití uvedené Hareovy formule a při větším počtu volebních krajů může být podíl mandátů, které se přidělují ve druhém skrutiniu, dosti vysoký (i kolem 20 %). Tento podíl lze snížit užitím jiných vzorců – např.:

Hagensbach-Bischoffovy formule = počet platných hlasů / (počet mandátů + 1).

RÁMEČEK 4 Přidělování mandátů pomocí systému volebního dělitele, metodou Saint Lague

Tabulka zachycuje výsledky voleb do pražského zastupitelstva v roce 1998, čísla v tabulce jsou z volebního obvodu 2, vybrány jsou jen nejúspěšnější strany.

Volební strana	platných hlasů			přiděleno mandátů
	/1	/3	/5	
Koalice KDU-ČSL, ODA, DEU, US	72 269	24 090	14 152	2
ODS	70 245	23 415	14 049	2
ČSSD	38 749	12 916	7 750	1
KSČM	21 447	7 149	4 289	1
Sdružení ČSNS, SZ, KAN, D92, ...	7 073	2 358	1 415	0
Celkem přiděleno mandátů				6

Pozn.: Šest nejvyšších čísel v tabulce je označeno kurzívou. Podle počtu takto označených čísel, náležitých k jednotlivým stranám, jsou přiděleny mandáty.

Principiálně zcela odlišným způsobem, jak určit počet mandátů pro jednotlivé strany, je systémem volebního dělitele, jehož hlavní předností je skutečnost, že se všechny mandáty přidělí v jednom kroku, že neexistují žádné nerozdělené zbytky hlasů ani mandátů, a že tudíž odpadá druhé skrutinium. V systému volebního dělitele se postupuje tak, že počet hlasů získaných jednotlivými stranami se postupně dělí řadou čísel (např. 1, 3, 5, 7, ...). Získané výsledky dělení se seřadí podle velikosti. Strana, ke které „patří“ největší číslo, dostane první mandát. Strana, ke které „patří“ druhé největší číslo, získá druhý mandát atd. Tímto způsobem se postupuje tak dlouho, dokud nejsou přiděleny všechny mandáty. Pro lepší pochopení uvádíme příklad z voleb do Zastupitelstva hlavního města Prahy v roce 1998 (RÁMEČEK 4). Výsledky v tabulce jsou z volebního obvodu 2, v němž se přidělovalo celkem 6 mandátů.

Nejstarší verze systému volebního dělitele, nazvaná podle jejího autora d'Hondtův systém, dělila počet získaných hlasů postupně čísly 1, 2, 3, 4, 5, ... Později se však zjistilo (porovnáním procenta hlasů získaných stranou s procentem mandátů tímto způsobem přidělených), že takto konstruovaný systém poněkud zvýhodňuje velké strany. Minimalizovat zvýhodnění větších stran měla změna řady čísel, jimiž se počet získaných hlasů postupně dělí. Andre Saint Lague navrhl používat jen lichá čísla (viz příklad z komunálních voleb v předchozí tabulce), což mělo minimalizovat zvýhodnění větších stran. Ve skutečnosti ovšem tento postup zase naopak mírně zvýhodňuje menší strany. Následně byla navržena celá řada dalších variant, lišících se právě ve svém dopadu na přidělování mandátů velkým, resp. malým stranám. Konkrétně jde o systém *Imperiali*, který úmyslně zvýhodňuje velké strany tím, že se volební zisk dělí postupně čísly 2, 3, 4, 5, ... (tedy vynechává dělení jedničkou). Podobný efekt má i systém *Koudelka*, dělicí počet získaných hlasů čísly 1,42; 2; 3; 4; 5 ... (Koudelka 2000). Příkladem zcela opačného postupu, výrazně zvý-

hodňujícího malé strany, je tzv. *dánský systém*, používající k dělení číselnou řadu 1, 4, 7, 10, 13, ... Existuje ale i systém, který je ve vztahu malé versus velké strany zcela neutrální. Je nazván podle amerického matematika *Edwarda Huntingtona*, který matematicky odvodil, že takovou vlastnost má právě následující řada čísel: 1,41; 2,45; 3,46; 4,47 ...

2. Vlastnosti jednotlivých volebních systémů, kritéria a postupy při vymezování volebních obvodů a politické souvislosti

V předchozí kapitole byly popsány jednotlivé typy volebních systémů. Ačkoliv oficiálně mají všechny systémy jeden společný účel, totiž vůli voličů, vyjádřenou ve volbách, „převést“ do složení zákonodárných, resp. výkonných orgánů moci, ve skutečnosti plní ještě celou řadu dalších účelů: slouží jako nástroj politického boje mezi politickými stranami, významně spoluovlivňují typ stranického systému v každé zemi, ovlivňují politickou kulturu země... Role volebních systémů v demokratické společnosti je ovšem složitá. Volební systémy totiž nejsou jenom jakousi „nezávisle proměnnou“, tvořící pravidla, podle nichž se řídí demokratická politika, ale jsou zároveň i produktem daného stranického systému a dané politické kultury. Vzhledem k charakteru volebních systémů a jejich propojenosti s mnoha oblastmi života společnosti nelze paušálně prohlašovat některé systémy za lepší a jiné za horší (Lijphart a Grofman 1984). Co ovšem lze, je upozornit na některé důsledky, resp. výhody a nevýhody používání jednotlivých typů systémů (Grofman a Lijphart 1986). I když i v tomto případě musíme být s hodnocením opatrní, neboť posuzování toho, co je výhoda a co je nevýhoda, podstatně záleží na zájmech posuzujícíchho.

2.1. Důsledky používání různých volebních systémů, jejich výhody a nevýhody

Obhájci většinového volebního systému udávají celou řadu důvodů, pro které soudí, že je výhodnější než systémy poměrného zastoupení. V následujícím textu uvedeme výčet takto udávaných výhod spolu s komentářem a eventuálními námitkami odpůrců:

2.1.1. Výhody většinového systému

Je srozumitelný pro voliče. Jelikož se ve většinových systémech volí konkrétní osoba (osoby) a pravidla pro přidělení mandátu jsou velmi jednoduchá (kdo dostal nejvíc hlasů, vyhrál), každý volič vidí jasně, jak jeho hlas ovlivnil výsledek a co má dělat, aby do funkce pomohl konkrétnímu kandidátovi. Zvolený kandidát pak zastupuje nejen své voliče, ale celý volební obvod, v němž kandidoval. Volič má v tudíž v parlamentu konkrétní osobu, která ho zastupuje a kterou je možno v případě potřeby kontaktovat.

Voliči mohou odvolat poslance. To ovšem umožňují jen zákony některých zemí (např. Velké Británie), ale i v těchto státech je tato možnost víceméně teoretická. Pro odvolání poslance totiž musí být nejen určité předem zákonem definované důvody, ale návrh na odvolání musí podepsat většina voličů daného obvodu. To je v praxi velmi těžko uskutečnitelné. Odvolání „vůlí voličů“ ovšem představuje potenciální hrozbu pro poslance, takže ti jsou ochotnější sami rezignovat na svůj mandát v případě, že je jejich důvěryhodnost v očích voličů utrpí vážnou újmu.

Omezuje vliv politických stran. Nutnost, aby každý kandidát, ať už je nominován politickou stranou či nikoliv, prošel sám za sebe testem podpory tváří v tvář voličům, podstatně zmenšuje vliv stranických vedení na personální složení kandidátek a poslů i v parlamentu. Ačkoliv v někte-

rych zemích stranická ústředí přímo rozhodují o tom, kdo bude za danou stranu v jednotlivých volebních obvodech kandidovat, většinový systém jim brání nasazovat kandidáty, kteří jsou oblíbeni ve stranických sekretariátech, avšak ne mezi voliči, neboť by v takovém případě strana riskovala ztrátu parlamentního křesla. Oponenti namítají, že omezení vlivu vedení politických stran ve prospěch silných osobností pocházejících z jednotlivých volebních obvodů vede k nepředvídatelnosti politiky, k vytváření ad hoc regionálních koalic a k přílišnému lobování ve prospěch jednotlivých volebních obvodů a na úkor řešení problémů národního významu.

Efektivně potlačuje extrémistické strany a podporuje umírněné strany. Jelikož ve volebním obvodu zvítězí jen jeden z kandidátů, jen malou šanci na výhru mají kandidáti s extrémistickými názory. Zvláště dvoukolový většinový systém má tento efekt, neboť umožňuje voličům kandidátů, kteří neuspěli v kole prvním, zasáhnout ještě do konečného výsledku v kole druhém. Tím jsou samozřejmě zvýhodněni kandidáti blízcí politickému středu, kteří mají větší šanci získat na svoji stranu voliče z obou stran politického spektra, jejichž kandidáti byli v prvním kole neúspěšní. Kandidáti extremistických stran se do druhého kola většinou nedostanou. Pokud se tak stane, zpravidla narazí na spojený odpor voličů většiny ostatních kandidátů. Tento efekt ve fungování většinového systému je ovšem také nejvíce kritizován jeho odpůrci, kteří namítají, že tento systém potlačuje nejen extrémistické strany, ale vůbec všechny nové a neetablované strany. Petrifikuje tak stávající politický systém a zabraňuje konkurenci nových politických názorů a směrů. Snaha velkých politických stran o získání ideologicky nevyhraněných středových voličů pak navíc vede k velké podobnosti jejich politických programů, což může voliče vést až k pocitům, že „na trhu politických myšlenek“ nemá žádný výběr, a často i k rezignaci na účast ve volbách (Amy 1993, 1997).

Nutí strany k vytváření předvolebních a nikoliv povolebních spojení a koalic. Protože ve většinovém systému mohou trvale uspět jen strany s velkou voličskou podporou, politicky přežijí zpravidla jen dvě až tři nejsilnější strany. Někdy mohou roli „velkých stran“ hrát koalice stran menších. Menší strany jsou ovšem nuceny uzavírat buď dlouhodobější politická spojení, nebo vytvářet předvolební koalice. Tím se zvětšuje transparentnost pro voliče, neboť strany musí vytvořením předvolební koalice před voličem „vyložit karty“ a mají menší prostor pro zákulisní vytváření povolebních, někdy pro voliče překvapivých či nechtěných koalic. Každá taková předvolební koalice musí navíc projít zkouškou volební podpory, a proto je třeba už při jejím vytváření brát ohled na mínění voličů.

Vede k vytvoření stabilní vlády. Způsob, jakým se hlasy voličů převedou do počtu mandátů v parlamentu, zjednodušuje vytváření parlamentních většin. To pak vede k vytvoření jednobarevných vlád, které jsou obecně stabilnější než vlády koaliční. Zvláště patrné je to v pluralitním systému, kde je vytvoření parlamentní většiny pro vítěznou volební stranu a následně sestavení jednobarevné vlády prakticky jisté. Bylo empiricky odvozeno, že mezi celkovým podílem hlasů, který získala vítězná strana, a podílem křesel, které obsadí v parlamentě, existuje určitá matematická souvislost, které se říká *zákon krychle* (cube law). Nejjednodušší vyjádření je pomocí vzorce

$$a : b \text{ je přibližně rovno } A^3 : B^3, \text{ kde}$$

$$a : b = \text{poměr mezi počtem křesel v parlamentu získaných stranou A} \\ \text{a počtem křesel získaných stranou B;}$$

$$A = \text{celkový počet hlasů získaných stranou A ve volbách v celé zemi;} \\ B = \text{celkový počet hlasů získaných stranou B ve volbách v celé zemi;}$$

Získá-li ve volbách strana A 53 % a strana B 47 % hlasů ($A = 53$, $B = 47$), bude poměr získaných mandátů v procentech přibližně roven 59 % : 41 % ($a : b = 53^3 : 47^3 = 148877 : 103823 = 59 \%$)

ku 41 %). Převaha strany A, pokud jde o počet křesel, tak bude vyšší, než by odpovídalo procentu odevzdaných hlasů. Pluralitní volební systém tedy zřetelně posiluje parlamentní postavení strany vítězné ve volbách a dává jí šanci k sestavení silné jednobarevné vlády, opírající se o většinu v parlamentě. Způsob, jakým se posiluje moc vítězné strany, a hlavně míra, v jaké jsou v parlamentu marginalizovány strany poražené, patří ovšem mezi nejvíce kritizovaný rys pluralitního systému. Jeho odpůrci připomínají zvláště fakt, že vítězná strana může získat (a také často získává) většinu křesel v parlamentu, aniž by měla podporu většiny voličů. Třetí a další strany jsou prakticky vyřazeny z možnosti ovlivňovat dění v parlamentu, přestože mohou mít i dosti podstatnou podporu mezi voliči. Nejlépe je tuto skutečnost možno demonstrovat na příkladu. V britských volbách v roce 1997 zvítězila labouristická strana se ziskem 43,2 % hlasů, následována konzervativní stranou s 30,6 % hlasů. Na třetím místě skončili liberální demokraté, kteří získaly podporu 16,7 % voličů. Podle „zákona krychle“ lze odhadnout rozložení parlamentních křesel jako $43,2^3 : 30,6^3 : 16,7^3$, což odpovídá poměru 71 % : 25 % : 4 %. Ve skutečnosti se poměr křesel v parlamentu získaných jednotlivými stranami od odhadu podle „zákona krychle“ o něco lišil. Konzervativci sice obsadili přesně 25 % křesel, labouristé ovšem získali „jen“ 64 % mandátů, naopak liberálové 7 %. Zbývající 4 % mandátů si – především na úkor vítězné labouristické strany – rozdělilo celkem šest regionalistických stran, které byly díky vysoké územní koncentraci svých příznivců schopny v některých obvodech zvítězit. Jednobarevnou vládu, podporovanou drtivou parlamentní většinou, nicméně sestavili labouristé. Přestože získali liberálové a konzervativci dohromady více hlasů než labouristé, žádná koaliční jednání mezi nimi, která by přicházela v úvahu v zemi používající systém poměrného zastoupení, se samozřejmě nekonala, neboť o vládě bylo rozhodnuto v den voleb.

Druhý z vážných argumentů, uplatňovaných kritiky většinového systému, vychází ze zjištění, že je nejenom možné, aby většinu v parlamentu získala strana, která neobdržela většinu hlasů, ale dokonce i to, že většinu křesel v parlamentu obsadí strana, která vůbec nezískala celkově největší procento hlasů (Butler 1983). Je to možné proto, že při určování vítěze je důležitější počet volebních obvodů, v nichž strana zvítězila, než samotné procento hlasů, které vítězná strana získala. Je ovšem pravda, že tento případ nenastává běžně, ale že je spíše výjimkou. Z patnácti britských poválečných parlamentních voleb došlo k této situaci jen dvakrát a v obou případech byly výsledky voleb, měřené procentem hlasů odevzdaných dvěma velkými stranami, velmi těsné. V roce 1951 získali konzervativci 321 parlamentních křesel proti labouristickým 295, přestože měli nižší procentní zisk hlasů (48,0 % pro konzervativce versus 48,8 % pro labouristy). Naopak v únorových volbách roku 1974 připadlo labouristům 301 a konzervativcům 297 křesel, ačkoliv poměr hlasů byl 37,1 % ku 37,9 %. Druhá ze zmíněných situací byla navíc komplikována tím, že 301 mandátů nepředstavovalo v 635 členném parlamentu ani prostou většinu. Při řešení patové situace však Britové dali před koaliční vládou přednost opakování voleb, a ty se pak uskutečnily v říjnu 1974. Přesun pouhých 2 % voličů od konzervativců k labouristům znamenal pro labouristy dalších 18 křesel navíc a tím i většinu v parlamentu a vytvoření jejich stabilní jednobarevné vlády.

Omezuje populismus stran, spojuje moc s odpovědností. Právě skutečnost, že většinové systémy zpravidla vedou k vytvoření jednobarevné vlády, je mnohými považována za mechanismus, kterým se společnost brání před populismem a nezodpovědností stran. Každá strana, která má šanci zvítězit ve volbách, si je totiž vědoma, že její eventuální vítězství bude znamenat převzetí vlády se vší odpovědností, kterou to s sebou nese. To vede k opatrnějšímu postupu před volbami a omezuje množství populistických slibů, které jsou zjevně neuskutečnitelné a slouží pouze k nalákání voličů. Předvolební sliby potenciálně vítězných stran jsou tudíž chápány spíše jako programové body budoucích možných vlád a jejich naplňování po vítězných volbách je veřejnosti a médií očekáváno a vyžadováno. Je samozřejmé, že určitá míra populismu je v předvolebních stranických

slibech vždycky přítomná, za výrazné odchylky mezi volebním programem a vládním programem však bývá vítězná strana tvrdě sankcionována poklesem podpory v následných volbách. Nutnost sestavovat koaliční vlády, která je naopak vlastní systému poměrného zastoupení, velmi nahrává předvolebnímu populismu stran, neboť není nic jednoduššího než opustit předvolební sliby týden po volbách s odůvodněním, že „my jsme chtěli, ale koaliční strana nám to překazila“.

Zabraňuje politizaci státní správy a dlouhodobému rozdělení jednotlivých státních institucí mezi „sféry vlivu“ jednotlivých stran. Jelikož je výsledkem většinového systému zpravidla jednobarevná vláda, a prohrané volby znamenají tudíž kompletní personální změnu na všech nejvyšších postech ve státě, je velmi obtížné, ne-li nemožné, aby moc jednotlivých stran „prorostla“ příliš hluboko do státní správy. V zemích s koaličními vládami, „generovanými“ systémem poměrného zastoupení, bývá naopak dosti běžné, že se určité resorty „propůjčují do dlouhodobé správy“ těm z politických stran, které mají velký koaliční potenciál, což jim umožňuje být po několik volebních období za sebou ve vládě. To vytváří nejenom podmínky pro „ovládnutí“ resortů stranami, ale i pro politizaci věcných sporů mezi resorty, neboť ty jsou často chápány jako politické spory mezi koaličními partnery.

2.1.2. Výhody systému poměrného zastoupení

Složení parlamentu se blíží volebním výsledkům. Jak už z charakteru poměrného systému vyplývá, je konečné složení parlamentu odrazem podpory jednotlivých stran mezi voliči. Poměrný systém vylučuje existenci výrazných disproporcí mezi podílem hlasů a podílem získaných křesel, a to zvláště u menších stran. To zajišťuje zastoupení větší škály názorů v parlamentu a také ve vládě. Její program je tak konsenzuálnější, snažící se najít kompromisy mezi různými politickými směry a názory, reprezentovanými jednotlivými stranami. Koaliční systém vládnutí je obranou proti náhlým změnám vládní politiky a zajišťuje určitou její kontinuitu. Kritické většinového systému namítají, že poměrný systém sice dává malým stranám zastoupení v parlamentu, jaké odpovídá jejich společenské podpoře, může ovšem neúměrně zvětšit jejich vliv na konkrétní politiku vlád. To je běžné zejména v případech, když je po volbách možno sestavit několik možných koalic a jedna či více malých stran mohou být součástí několika z nich. Za této situace se neobyčejně zvětší moc těch stran, které představují jazýček na vahách. Nově sestavená koaliční vláda pak mívá tendenci řídit se ve svém programu velkou částí politického programu oně klíčové malé strany, což nepravděpodobně zvýhodňuje její voliče.

Všechny hlasy voličů hrají roli, žádný „nepropadá“. Ve většinovém systému, ve volebních obvodech s jasným favoritem (či jasnými favority), je účast příznivců ostatních kandidátů ve volbách prakticky zbytečná, neboť nijak neovlivňuje výsledek (v pražských senátních obvodech, kde má pravice tradičně podporu velké většiny voličů, je zcela nepodstatné, podpoří-li komunistického kandidáta 5, 10 nebo 15 % voličů, neboť jeho postup do druhého kola, natož vítězství v něm je velmi nepravděpodobné). Ve volebních obvodech s vyhraněnou politickou orientací mají tudíž voliči podporující „slabšího“ kandidáta malou motivaci k účasti ve volbách. Také u dvoukolového většinového systému se výrazně snižuje zájem zúčastnit se druhého kola u těch voličů, jejichž kandidáti byli v prvním kole poraženi. Nic z toho není pravda v systému poměrného zastoupení, kde je každý hlas důležitý, neboť i jen malá změna v počtu křesel pro jednotlivé strany může ovlivnit složení budoucí koaliční vlády a její politiku. Kritické poměrného systému ovšem namítají, že čistě proporcionální systém vede k přílišné atomizaci parlamentu, a tím k jeho nefunkčnosti a k potížení se sestavením vlády a s její stabilitou. Brání-li autoři volebního zákona přílišné politické rozřízání parlamentu tím, že zavádějí omezující podmínky pro získání parlamentních křesel (např. nutnost získat více než 5 % hlasů), popírají do značné míry princip poměrnosti, který byl právě hlavním argumentem pro zavádění tohoto volebního systému. Ve volbách do

Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 1992 získaly strany, které nepřekročily 5% hranici dohromady, celých 19,1 % hlasů. Tyto hlasy „propadly“ a neměly žádný vliv na obsazení parlamentu. Při použití procentní klauzule bránící malým stranám ve vstupu do parlamentu navíc běžně dochází i k tomu, že strany, které sestaví vládní koalici, získaly i ve svém součtu méně než 50 % odevzdaných hlasů.

Zajistí zastoupení menšin v parlamentu. Menšiny mají v systému poměrného zastoupení velkou šanci získat svou parlamentní reprezentaci, a to v poměru, odpovídajícímu jejich zastoupení ve společnosti. Zvláštní ochrany požívají menšiny národnostní. V řadě zemí se na strany zastupující národnostní menšiny nevztahují ani procentní omezující klauzule. V Polsku, kupříkladu, má své poslance německá menšina, přestože volební podpora jejich strany nedosahuje ani jedno procento hlasů.

Systém poměrného zastoupení napomáhá spíše konfrontaci politických směrů a programů než konfrontaci osob. Tento již klasický argument ve prospěch poměrného systému se opírá o představu, že stranické kandidátky „odosobňují“ předvolební souboje, což vede k větší věcnosti volební kampaně a k orientaci na politické programy stran. V systému poměrného zastoupení se voleb účastní více stran s reálnou šancí na zisk poslaneckých křesel. Protože každá strana má více konkurentů, je složitější vést negativní kampaň, jejímž jediným cílem je voličům dokázat, že „všichni kromě nás jsou lumpové“. K určité zdrženlivosti v osobních útocích na konkurenty vede i skutečnost, že řada volebních rivalů se záhy po volbách změní na koaliční partnery. Kritici poměrného systému namítají, že v praxi nejsou volby s tímto systémem o nic méně osobní konfrontací než volby, v nichž se užívá systém většinový. Zvláště v době, kdy se rozhodující část kampaně vede na televizních obrazovkách, a to často ve formě debat mezi vůdci jednotlivých stran, bývají politické strany se jmény politických vůdců ztotožňovány, takže i osobní útoky a negativní kampaň jsou zcela běžné.

Vylučuje manipulaci s volebními obvody. Způsob, jakým je území rozděleno na volební obvody, má vliv na to, jakým způsobem se odevzdané hlasy „přepočtou“ na mandáty, a tudíž i na celkové výsledky voleb. Pokud má některá ze stran možnost vymezování volebních obvodů vlivem, bývá v pokušení manipulovat je ve svůj prospěch (o vymezování volebních obvodů více v další podkapitole). V čistě poměrném systému se rozdělení na volební obvody nepoužívá vůbec, a není tedy s čím manipulovat. V okamžiku, kdy jsou v systému poměrného zastoupení použity volební obvody rozdělující území na menší celky, je manipulace možná. Spočívá především v účelových změnách počtu volebních obvodů. Velké množství malých obvodů zvětšuje bariéry pro vstup menších stran do parlamentu (zastupitelstva). Např. před komunálními volbami v roce 1998 rozhodla Rada hlavního města ovládaná členy ODS, o změně volebního systému pro volby do pražského magistrátu. Čistě poměrný systém (Praha = jeden obvod), jímž bylo v roce 1994 zvoleno všech 55 zastupitelů, byl zrušen a Praha byla rozdělena na 10 menších volebních obvodů, v nichž se volilo 5 či 6 zastupitelů. Tím se podstatně zvýšilo minimální procento hlasů, potřebné pro získání alespoň jednoho mandátu (v roce 1994 stačila na jeden mandát necelá 2 % hlasů, v roce 1998 nezískala žádná volební strana s méně než 10 % voličů ani jedno křeslo a v zastupitelstvu usedli zástupci pouhých čtyř volebních seskupení).

Není nutné dělat doplňovací volby. V systému poměrného zastoupení jsou kromě rozdělení mandátů ještě automaticky určeni náhradníci pro případ, že by některý poslanec zemřel, vzdal se mandátu nebo z jiného důvodu opustil získaný post. Vzhledem k tomu, že se volí stranické kandidátky, nastupuje za poslance, který odešel z parlamentu, náhradník ze stejné kandidátky. Tím nemůže dojít ke změně poměru sil v parlamentu. Není tedy nutné dělat doplňovací volby při každé personální změně v parlamentu. Tak je tomu ve většinových systémech, kde se mandát více spjat s konkrétní zvolenou osobou než s jeho stranou, takže výměna náhradníkem z téže strany bez testu jeho podpory ve volbách není možná.

2.2. Vymezování volebních obvodů – problémy, pravidla

Již v předchozí podkapitole byla zmínka o tom, že volební výsledky mohou být ovlivněny způsobem, jakým jsou vymezeny volební obvody, zvláště při použití většinového volebního systému (Kavanagh 1970, Morrill 1981, Butler a Ranney 1992, Butler a Cain 1992). Existují v zásadě dva typy manipulací s volebními obvody. První spočívá ve vymezení nestejně velkých volebních obvodů (v anglické literatuře se používá termín *malapportionment*); při něm dochází k diskriminaci voličů z velkých obvodů, protože v nich je na získání mandátu potřeba odevzdat větší množství hlasů než v obvodu malém. Tím je porušena zásada stejné hodnoty hlasu všech voličů. Podstatou druhého typu manipulace je takové vymezení volebních obvodů, které při přepočtu získaných hlasů na mandáty zvýhodňuje jednu stranu (některé strany) proti druhé (jiným). Pro tento typ manipulace s volebními obvody se vžil původní anglický termín *gerrymandering*. V **RÁMEČKU 5** jsou popsány dvě hlavní techniky gerrymanderingu. (Více o tomto tématu viz Kostelecký 1993a, 1993b.)

Je důležité si uvědomit, že gerrymandering je možný jen při současném splnění dvou předpokladů:

- jedna ze stran musí mít, na rozdíl od ostatních, kontrolu nad vymezováním obvodů;
- voliči jednotlivých stran musejí být v území rozmístěni nerovnoměrně, je nutná určitá míra jejich prostorové koncentrace (v opačném případě volební výsledek na vymezení obvodů vůbec nezávisí).

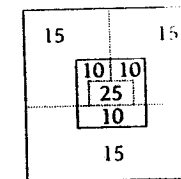
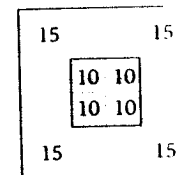
Při snahách zabránit v praxi manipulaci s volebními obvody, a tím manipulaci s počty mandátů připadajícím jednotlivým stranám, je proto nutné buď vyjmout vymezování volebních obvodů

RÁMEČEK 5 Dvě hlavní techniky gerrymanderingu

V obou případech je zobrazeno území města (malý tmavší čtverec) a jeho zázemí (bílá plocha okolo). Lidé ve městě volí Stranu města, lidé na venkově volí Stranu venkova. Místní vládu, která má pravomoc vymezit volební obvody, ovládá Strana venkova. Celkový počet voličů je 100 tisíc, všichni se účastní voleb.

V době, kdy mají venkovští voliči početní převahu, je neefektivnější metodou manipulace rozdělení města a spojení jeho jednotlivých částí s přilehlým venkovským prostorem. Tak je při poměru hlasů 60 : 40 ve prospěch Strany venkova zajištěna absolutní převaha v počtu mandátů (4 : 0), neboť Strana venkova zvítězila ve všech volebních obvodech.

Po zvětšení počtu obyvatel ve městě nad 50 % lze udržet převahu Strany venkova přerozdělením obvodů. I při poměru hlasů 45 : 55 v neprospěch Strany venkova je tak zajištěna její převaha v parlamentu v poměru 3 : 1. Strana venkova úmyslně vytvořila jeden čistě městský obvod, ve kterém bylo vítězství Strany města předem jasné. Díky tomu ovšem „ušetřila“ hlasy svých přívrženců do tří zbývajících obvodů, což rozhodlo o jejím celkovém vítězství a udržení moci.

dů z pravomoci exekutivy (a tedy i z vlivu momentálně vládnoucích stran), nebo stanovit pro vymezování obvodů přesná a kontrolovatelná kritéria zabraňující manipulaci. V ideálním případě je dobré udělat obojí. První z naznačených možností využila Velká Británie, kde je vymezování volebních obvodů svěřeno politicky neutrálním komisím, jímž mohou politici pouze zadávat obecně formulované požadavky typu: „Změnit počet volebních obvodů ze 600 na 630“, ale nemají možnost do práce komisí zasahovat ani ovlivnit výsledek, tj. vymezení volebních obvodů. Příslušných komisí je více, počínaje *Royal Boundary Commission*, zabývající se vymezováním obvodů pro volby do parlamentu, až po *Local Government Boundary Commission*, mající na starosti vymezování obvodů při volbách do místních zastupitelstev. Kromě toho se musejí britské komise řídit pravidly, která mají za cíl omezit byť jen potenciální možnosti manipulace.

Ve Spojených státech naopak zůstala pravomoc vymezovat obvody v rukou exekutivy. O to větší význam mají pravidla pro vymezování obvodů, kterými se musí exekutiva řídit. Tato pravidla nemají formu zákona, ale vyvinula se postupně, tak jak Nejvyšší soud rozhodoval v jednotlivých sporných případech (Grofman 1990). Rozhodnutí Nejvyššího soudu se stává precedentem, podle něhož musí soudy všech úrovní rozhodovat obdobné případy i v budoucnosti. Exekutiva je tak nucena tato pravidla respektovat, neboť v opačném případě by její návrh na vymezení obvodů byl opozicí žalován jako protiprávní a následně smeten nejbližším soudem se stolu. Vzhledem k počtu sporných případů, řešených za dlouhou historii americké demokracie Nejvyšším soudem, kritérií pro vymezování obvodů existuje celá řada. Dají se rozdělit do několika typů – ústavní, politicko-geografická a politická (Morris 1981).

2.2.1. Ústavní kritéria vymezování obvodů

Jejich aplikace je nejméně sporná, neboť vychází z interpretace práv zaručených Ústavou Spojených států. Základní ústavní kritéria jsou dvě:

Stejná populační velikost volebních obvodů. Toto kritérium vychází z ústavního požadavku rovnosti všech lidí. Je ovšem zajímavé si všimnout, že soudy definovaly jako míru velikosti prostou populační velikost, tedy počet lidí žijících v daném území. V daném čísle jsou ovšem zahrnuti i ti, kteří nemají volební právo (dětí, lidé bez amerického občanství...). Tímto výkladem je paradoxně poněkud popřen proklamovaný princip rovnosti, přinejmenším pokud jde o rovnost voličů, neboť v regionech s vysokým podílem dětí a zároveň vysokým podílem přistěhovalců bez občanství (což se v praxi dosti překrývá) rozhoduje o zvolení mnohem méně voličů, než je tomu v obvodech s nízkým podílem dětí a bez přistěhovalců. Rozdíly v populační velikosti distriktů jsou zpravidla měřeny odchylkou od průměru, vyjádřenou v procentech. Jak velká odchylka je ještě tolerována, záleží do značné míry na typu voleb, o něž se jedná. Při volbách do Kongresu, kde jsou volební obvody populačně velké (při cca 260 milionech obyvatel a 432 křeselech v Kongresu žije v průměrném volebním obvodu kolem 600 tisíc lidí), je tolerovaná odchylka minimální – jen cca 1–2 % od průměru. U voleb do parlamentů států střední velikosti nebo do městských zastupitelstev u velkých měst se mohou populačně největší či nejmenší obvody lišit od průměrných maximálně o 2–5 %.¹ U voleb místních nebo voleb do školních rad je tolerance až 10 %.

Stejná pravděpodobnost reprezentace pro různé rasové nebo jazykové skupiny. Tento požadavek je zdůvodňován potřebou ochránit minority. Je ovšem poněkud sporný, především proto, že není jasné, kdo jsou „minority“ zasluhující ochrany (Grofman a Davidson 1992). Soudní precedenty

¹ Ministerstvo vnitra, které mělo na starost vymezení obvodů pro volbu do českého Senátu, by v tomto ohledu u amerického soudu neuspělo. Průměrná velikost obvodu je 98 676 voličů. Největší z nich (obvod č. 9 – Plzeň-město) je o 12 % větší než je průměr, nejmenší (obvod č. 70 – Ostrava-město) je o 15 % menší než průměr. Celých 39 obvodů z 81 se od průměru odlišuje o více než 5 %.

rozhodly o zvláštní ochraně jen některých skupin (např. černoši, španělsky mluvící populace, asiaté), zatímco ke stejné pravděpodobnosti reprezentace jiných skupin (Židé, náboženské minority nebo také ženy) se při vymezování obvodů nemusí přihlížet. V praxi se za podezřelé považují takové obvody, kde je podíl např. černochoů v obvodu 40 až 50 % nebo je vyšší než 70 % (**RACIÉ-ČEK 5** o technikách gerrymanderingu).

2.2.2. Politicko-geografická kritéria vymezování obvodů

Reprezentace politických jednotek. Pokud je to možné, při zachování předchozích kritérií, se dává přednost tomu, aby se volební obvod kryl s již existujícími politickými jednotkami (státy, zeměmi, kraji...). Tento požadavek opět připomíná dávnou diskusi o tom, zda má zvolený poslanec zastupovat ve zvoleném orgánu obyvatelstvo svého volebního obvodu nebo příslušnou politickou jednotku jako takovou. Při volbách do amerického Senátu je tento princip hlavním, neboť každý stát zastupují dva senátoři, bez ohledu na to, kolik v něm žije obyvatel. Při diskusích o počtu českých senátorů a vymezování příslušných obvodů rovněž zaznívaly hlasy, že každý okres by měl mít svého senátora. Nakonec však bylo od principu reprezentace politických jednotek upuštěno.

Zachování hranic administrativních jednotek. Všude, kde je to možné, se doporučuje zachovávat administrativní rozdělení (okresy, katastrální území měst, městské obvody...). Je to jednak praktické, protože volby jsou organizovány institucemi státní správy a samosprávy, které jsou územně organizovány podle existujícího administrativního členění, jednak se tak posiluje vědomí souvátlosti s volebním obvodem, a to jak voličů, tak zvolených zástupců.

2.2.3. Politická kritéria vymezování obvodů

Ve významové hierarchii kritérií stojí politická kritéria nejnižší a k jejich plnění se přistupuje pouze v případě, že tím nebude ohroženo dodržení kritérií dříve zmíněných. Politická kritéria jsou v zásadě dvě:

Nedělat časté změny ve vymezení obvodů. Pokud si to okolnosti a nutnost dodržet výše zmíněná ústavní a politicko-geografická kritéria nevynutí, doporučuje se neprovádět žádné změny ve vymezení volebních obvodů. Pokud být udělaný musí, je lépe, když nejsou příliš radikální. Příliš velké změny ve vymezení obvodů mají totiž za následek prudké zvětšení nepředvídatelnosti výsledku, což vede k politické nestabilitě.

Nedělat všechny obvody „příliš vyrovnané“. Je považováno za negativní jev, když je příliš mnoho volebních obvodů vymezeno tak, že největší soupeři mají vyrovnané pozice. O výsledku ve volebním obvodu tomto případě rozhoduje jen málo hlasů, což není považováno za spravedlivé. Malá změna voličské podpory pro tu či onu stranu může také znamenat radikální změnu v počtu mandátů. Stejně jako v předchozím případě to zvětšuje nepředvídatelnost celkových výsledků voleb.

3. Středoevropské volební systémy v 90. letech

Způsob, jakým se existující volební systémy v jednotlivých zemích spolupodílejí na formování stranického spektra a jakým přímo i nepřímo ovlivňují chování politických stran i voličů, neunikl pozornosti badatelů (Duverger 1954, Grofman a Lijphart 1986). Samozřejmě ovšem ani politikům samým, dokonce ani politikům začínajícím. Vývoj v zemích střední Evropy po pádu komunismu toho byl názorným příkladem.

3.1. Volební systém v Polsku

První zemí ze zmíněného regionu, v níž byla dána voličům šance vybrat si z více soupeřících kandidátů nominovaných různými politickými stranami a seskupeními, bylo Polsko. Zde se první částečně svobodné volby uskutečnily v létě roku 1989 (svobodnou volbou se volilo do nově ustaveného Senátu; také se takto volila zhruba jedna třetina mandátů v Sejmu; zatímco dvě třetiny křesel v Sejmu zůstaly dosud vyhrazeny polským komunistům a jejich satelitním stranám) (Tworzecki 1996). Při volbách byl využit (v komunistických zemích v té době běžný) jednomandátový většinový systém. Výsledkem bylo spojení protikomunistické opozice už před volbami a následná totální porážka komunistických kandidátů (v obvodech, ve kterých se museli komunisté utkat s opozicí, nezískali ani jediný mandát). Poučení výsledky voleb z roku 1989, komunisté a jejich satelitní strany po několikaměsíčních bojích s prezidentem Walesou prosadili před volbami v roce 1991 (převahou svých nevolených 65 % poslanců v Sejmu) nový, čistě proporcionalní volební systém, který jim dával větší šance udržet alespoň některá parlamentní křesla. Výsledky voleb, zcela svobodných a konaných už podle tohoto nového systému, naplnila představa jejich tvůrců a přivedla do Sejmu zástupce 29 různých politických stran (včetně autorů volebního zákona). Přilíčná nejsilnější strany proto, těsně před předčasnými volbami v roce 1993, prosadily novelu zákona, která zavedla 5% hranici zisku hlasů jako minimum pro vstup do parlamentu. A opět se zamýšlený efekt dostavil: téměř 35 % hlasů odevzdaných voliči menších stran propadlo, počet stran v parlamentu klesl z původních 29 na 6. Po této prudké změně poměru sil na politickém kolbišti už k žádným novelám volebního zákona nedošlo – žádná z parlamentních stran na tom neměla zájem.

3.2. Volební systém v Maďarsku

Diskuse o volebním zákonu byly v Maďarsku podobně dramatické jako v Polsku. V Maďarsku, kde na rozdíl od ostatních postkomunistických zemí existovalo už v roce 1990 víc relativně dobře konstituovaných opozičních stran (a kde zároveň už nepanoval takový strach z místních komunistů, který by je všechny zahrnul do jednotného protikomunistického bloku), bylo vyjednávání od začátku mnohostranné a složité. Každý z účastníků, vědom si svých silných a slabých míst, prosazoval právě ten typ volebního systému, který dával největší šance budoucím kandidátům vlastní strany. Vyjednávací tehdy nejsilnější opoziční strany – Maďarského demokratického fóra – vědomi si své popularity a dosti silných lokálních organizací, preferovali většinový systém s jednomandátovými obvody. Aliance svobodných demokratů, strana s velkou podporou ve městech, ale bez příznivců na venkově, usilovala o přijetí čistě proporcionalního systému. Výsledkem vyjednávání byl neobyčejně komplikovaný kompromis: smíšený systém, v němž bylo 176 poslanců voleno dvoukolovým většinovým systémem v jednomandátových obvodech, 152 proporcionalním systémem na regionálních stranických kandidátkách a zbylých 58 poslanců proporcionalně na celostátní kandidátce (Ishyama 1996). Komunisté, kteří neměli jasno, zda je pro ně výhodnější většinový nebo proporcionalní systém, kompromis podpořili. Jejich podmínkou však bylo, aby v jednomandátových obvodech postoupili do druhého kola všichni kandidáti, kteří získají více než 15 % hlasů (doufali totiž, že mezi nimi bude skoro jistě také jejich kandidát, navíc že proti sobě pravděpodobně nebude mít v druhém kole jediného protikandidáta, ale spíše dva, což „rozdělí“ protikomunistické hlasy). Poté, co byla komunistická podmínka přijata, všechny tři největší vyjednávací partneři se bez problémů shodli na řadě opatření, ztěžujících vstup do parlamentu malým stranám (4% hranice pro vstup, technika přepočítávání hlasů

favorizující velké strany...). Výsledky voleb víceméně odpovídaly představám tvůrců volebního zákona, jen posílení vítězné strany bylo větší, než se původně předpokládalo. Do parlamentu vstoupilo pouze šest stran, vítěz voleb byl odměněn neproporcionalně vysokým počtem křesel v parlamentě a mohl sestavit koaliční vládu s pohodlnou většinou. Tato situace se opakovala i v následujících volbách, jen vítězové a poražení si měnili role. Volební systém se rovněž ukázal jako efektivní překážka vstupu neparlamentních stran do „vysoké politiky“. S jedinou výjimkou se žádné ze stran, které neuspěly v prvních parlamentních volbách, nepodařilo proniknout v následujících volbách do parlamentu. Stranám, které naopak v prvních volbách uspěly, situace vyhovovala a opakovaně své reprezentanty do parlamentu dostaly. Žádný pokus o reformu volebního systému už nebyl zaznamenán.

3.3. Volební systém v Česku

Zatímco Polsko a Maďarsko si odbyly své bitvy o podobu volebních zákonů hned v prvních letech po pádu komunismu, volební zákon, podle něhož se volilo v roce 1990 v Československu, byl přijat relativně bezkonfliktně. Navazující na tradici první republiky a beroucí v úvahu dosavadní nerozvinutost politické scény, vyjednávací se rychle shodli na systému poměrného zastoupení, které mělo být příznivější pro krystalizaci spektra nových politických stran. Souhlas s omezující 5% klauzulí byl zajištěn sebedůvěrou všech hlavních účastníků jednání, že jejich strany tento limit překonají. Slovenská politická elita navíc prosadila dohodu, že o pravidlech voleb do příslušných národních rad se rozhodnou politici v jednotlivých republikách odděleně, a následně snížila minimální procento hlasů nutné ke vstupu do Slovenské národní rady z 5 na 3 %. První konflikt týkající se volebního systému, při němž se jasně začaly prosazovat odlišné zájmy jednotlivých stran, nastal krátce po rozdělení státu v České republice. Týkal se voleb do nově ustaveného Senátu, kterému Ústava předepisovala většinový systém. ODS, vědoma si své momentální převahy nad ostatními stranami, prosazovala jednokolový většinový systém britského typu, v němž by měli její kandidáti jasně největší šance. Na druhé straně vyjednávacího stolu hájila své zájmy KDU a ODA. KDU navrhovala australský systém alternativního hlasu, protože doufala ve větší přijatelnost svých „středovějších“ kandidátů, zvláště jako alternativy pro levicové voliče ve srovnání s „právními stojícími“ kandidáty ODS. Dalším návrhem menších stran koalice byly třímandátové volební obvody, které by do většinového systému vnášely prvky poměrného systému a které by tak zvýšily jejich šanci uspět proti ODS. Výsledkem mnohaměsíčního vyjednávání byl, jako obvykle, kompromis. Ustanovující volby do Senátu proběhly podle přání ODS v jednomandátových obvodech, ale dvoukolově, což dávalo ostatním stranám možnost spojit se v druhém kole proti ODS (a ony tuto možnost v praxi úspěšně využily). Další rozruch do debaty o volebním systému vneslo oddělení Unie svobody od ODS na jaře 1998. V okamžiku, kdy volební preference této nové strany naznačovaly, že by mohla být nejsilnější stranou na pravici, přišla Unie svobody s návrhem na změnu volebního systému pro volby do poslanecké sněmovny, z poměrného na většinový. Ačkoliv všechny ostatní parlamentní strany návrhy US na změny volebního zákona před volbami odmítly, nedlouho po volbách se situace změnila. Poté co se ukázalo, že voliči na pravici dali přednost ODS před US, si dvě nejsilnější strany – ODS a ČSSD – uvědomily, že menší parlamentní strany jsou jejich společnými politickými protivníky a společně zahájily práce na reformě volebního zákona. Vyjednávání zástupců obou stran, spjatých opoziční smlouvou, bylo exemplárním ukázkou toho, jak lze významný zásah do pravidel politické soutěže redukovat na „technickou“ otázku: najít takové parametry volebního systému, které by oběma zúčastněným stranám co nejvíce vyhovovaly a zároveň co nejvíce poškodily ty strany, které k jednání nebyly přizvány. Samotné jednání bylo ovšem komplikované, neboť volební preference jednotlivých

stran se průběžně měnily. Vyjednávači pak byli nuceni přizpůsobovat své názory momentálním šancím mateřské strany. Výsledkem jednání byla dohoda, která deklarovala, že budoucí volební systém by měl být poměrný systém s většinovými prvky. Volebních krajů by mělo být 35, rozdělování mandátů by se mělo provádět Koudelkovou metodou². Vzhledem k tomu, že v poslanecké sněmovně je 200 křesel, ve většině z volebních obvodů by se rozdělovalo pouhých pět až šest mandátů. To samo o sobě de facto zvyšuje práh pro vstup do parlamentu z 5 na cca 13–14 %. Strany s méně než 13 % hlasů nemají velkou šanci získat parlamentní zastoupení.

3.4. Volební systém na Slovensku

Podobně manipulativní charakter mělo i chování vítězů slovenských parlamentních voleb z roku 1994. Parlamentní koaliční většina, Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), Slovenská národná strana a Združenie robotníkov Slovenska, zasáhla před volbami v roce 1998 na několika místech do stávajícího volebního systému s nepříliš skrytým úmyslem poškodit tehdejší opozici. První ze změn spočívala ve zrušení volebních krajů a v zavedení systému „jedna země – jeden volební obvod“. Jejím cílem bylo využít popularity tehdejšího předsedy vlády Mečiara, protože jeho jméno se díky zmíněné úpravě nově objevilo na všech volebních lístcích HZDS na celém Slovensku. Podstatně větším zásahem do soutěže byly změny pravidel pro formování koalic. Ty učinily koalice *de facto* nesmyslnými, neboť požadovaly, aby 5% hranici pro vstup do parlamentu překročila každá strana utvořené koalice zvlášť. Výsledkem bylo rychlé a nedobrovolné institucionální slučování stran, které o tom původně neuvažovaly a které byly tímto krokem dlouhodoběji poškozeny. HZDS sice ve volbách těsně vyhrálo, ale spojené opozici se přesto podařilo zformovat vládu. Jedním z jejich prvních kroků bylo oznámení, že nevyhovující volební zákon bude muset být změněn. Tak se také stalo v létě roku 1999, kdy byly podstatně sníženy limity pro koalice potřebné pro vstup do parlamentu.

Závěr

Volební systémy hrají v demokratických zemích se svobodnými volbami řadu rolí. Čistě „technicky“ viděno jsou volební systémy mechanismem, jakým se vůle voličů, vyjádřená počty odevzdaných hlasů, převádí do složení zastupitelských orgánů. To je ve své podstatě matematický problém. Z tohoto úhlu pohledu je možno odlišit jednak dva základní „ideální“ typy – systémy většinové a systémy poměrného zastoupení, jednak celou škálu jejich variant a kombinací. Debaty o volebních systémech ovšem nebývá častým předmětem akademických konferencí „volebních matematiků“. Podstatně častěji se spory o volební systém dostávají do středu politického dění. Je to pochopitelné, protože ačkoliv je mnoho různých volebních systémů „matematicky rovnocenných“ (představují úspěšná řešení poměrně jednoduchého zadání – převést hlasy voličů na křesla v parlamentu či jiném zastupitelském sboru), ve svých politických důsledcích se podstatně odlišují (Grofman a Lijphart 1986). Jen málokterá z předloh projednávaných v parlamentech je tak málo „technická“ a tak výsostně „politická“ jako návrhy na změnu volebního zákona. Jak už je

² Samy vyjednávači strany později začaly používat označení „vyrovnávací d'Hondtův systém“. Vzhledem k tomu, že vlastnosti Koudelkovy metody výpočtu se od d'Hondtovy metody dosti liší, považujeme za věcně správnější používat původně pracovní označení jménem autora návrhu (viz Koudelka 2000).

naznačeno v nadpisu této kapitoly, jedním z důležitých rysů volebních systémů je to, že jsou výsledkem politických konfliktů. Mějme to na paměti vždycky, když některá ze stran začne o používaném volebním systému mluvit jako o nevyhovujícím.

Literatura

- Amy, D. (1993) *Real Choices; New Voices: The Case for PR Elections in the United States*, New York: Columbia University Press, 278 str.
- Amy, D. (1997) *Proportional representation: the case for a better election system*, Northampton: Crescent Street Press, 43 str.
- Butler D. (1983) *Governing without a majority: dilemmas for hung parliaments in Britain*, London: Collins, 156 str.
- Butler, D. (1986) *The electoral system in Britain, since 1918*, Westport: Greenwood Press, 232 str.
- Butler, D., Cain, B. (1992) *Congressional redistricting: comparative and theoretical perspectives*, New York: Macmillan Pub. Co., 182 str.
- Butler, D., Ranney, A., eds. (1992) *Electioneering: a comparative study of continuity and change*, Oxford: Clarendon Press, 294 str.
- Dahl, R. (1983) *Modern Political Analysis*, New Jersey, Practice Hall, 157 s.
- Duverger, M. (1954) *Political parties, their organization and activity in the modern state*, translated by Barbara and Robert North, London: Methuen, New York: Wiley, 439 str.
- Grofman, B., ed. (1990) *Political gerrymandering and the courts*, New York: Agathon Press, 335 str.
- Grofman, B., Davidson, Ch., eds. (1992) *Controversies in Minority Voting: the Voting Rights Act in perspective*, Washington D.C.: Brookings, 376 p.
- Grofman, B., Lijphart, A., eds. (1986) *Electoral Laws and their Political Consequences*, New York: Agathon Press, 335 str. http://www.ireland-today.ie/it_site/archive/ie97%20/0_fact/02_pr.html
- Ishiyama, J.T. (1996) Electoral Systems Experimentation in the New Eastern Europe: the Single Transferable Vote and the Additional Member System in Estonia and Hungary, *East European Quarterly*, ročník 29, číslo 4, str. 487–507.
- Kavanagh, D. (1970) *Constituency electioneering in Britain*, Harlow, Longmans, 118 str.
- Kavanagh, D. (1983) *Political Science and Political Behaviour*, London, John Allen & Unwin, 225 str.
- Kostecký, T. (1993a) Volby očima geografa, in L. Sýkora (ed.) *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*, Praha, Přírodovědecká Fakulta University Karlovy, str. 167–186.
- Kostecký, T. (1993b) Geografické analýzy volebních výsledků jako součást politické geografie, nepublikovaná kandidátská disertační práce, Praha, Přírodovědecká Fakulta University Karlovy, 180 str. + přílohy.
- Koudelka, Z. (2000) Reforma voleb. Simulace voleb podle navrženého systému. *Parlamentní zpravodaj*, číslo 3, str. 42–44.
- Lijphart, A., Grofman, B., eds. (1984) *Choosing an Electoral System: Issues and Alternatives*, New York: Praeger, 273 str.
- Morrill, R.L. (1981) *Political Redistricting and Geographical Theory*, Washington, D.C., Association of American Geographers, 77 str.
- Tworzecki, H. (1996) *Parties and Politics in Post-1989 Poland*, United States: Westview Press.
- Další doporučená literatura**
- Bogdanor, V. Butler, D., eds. (1983) *Democracy and Elections*, Cambridge: Cambridge University Press, 267 str.
- Bogdanor, V. (1984) *What is Proportional Representation?* Oxford: Martin Robertson.
- Butler, D., Penniman, H., Ranney, A. (1981) *Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections*, Washington DC: American Enterprise Institute, 367 str.
- Butler, D., Ranney, A., eds. (1994) *Referendums Around the World: the growing use of direct democracy*, Basingstoke: Macmillan, 304 str.
- Cox, G. (1997) *Making Votes Count*, New York and London: Cambridge University Press.
- Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row, 310 str.
- Farrell, D. M. (1997) *Comparing Electoral Systems*, London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 191 str.
- Finer, S.E., ed. (1975) *Adversary Politics and Electoral Reform*, London: Anthony Wigram, 375 str.
- Guinier, L. (1994) *The Tyranny of the Majority: Fundamental Fairness in Representative Democracy*, New York: The Free Press, 324 str.
- Hermens, F. (1972) *Democracy or Anarchy? A Study of Proportional Representation*, 2nd ed., New York: Johnson Reprint Corporation, 491 str.
- Horowitz, D.L. (1991) *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, Berkeley: University of California Press, 293 str.

- Inter-Parliamentary Union (1993) *Electoral Systems: A World-wide Comparative Study*, Geneva: Inter-Parliamentary Union, 87 str.
- Lijphart, A. (1984) *Democracies: patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*, New Haven: Yale University Press, 229 str.
- Lijphart, A. et al (1994) *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*, New York: Oxford University Press, 209 str.
- Lijphart, A. (1995a) Electoral Systems, in S.M. Lipset (ed.) *The Encyclopedia of Democracy*, Washington D.C.: Congressional Quarterly Press.
- Lijphart, A. (1995a) Proportional Representation, in S.M. Lipset (ed.) *The Encyclopedia of Democracy*, Washington D.C.: Congressional Quarterly Press.
- Mackie, T., Rose, R. (1982) *The International Almanac of Electoral History*, Washington D.C.: Congressional Quarterly Press, 422 str.
- McLean, I. a Butler, D. (1996) *Fixing the boundaries: defining and redefining single-member electoral districts*, Brookfield: Aldershot, 289 str.
- Pitkin, H.F. (1967) *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press, 323 str.
- Pitkin, H.F. (1969) *Representation*, New York: Atherton Press, 202 str.
- Rae, D.W. (1971) *The Political Consequences of Electoral Laws*, New Haven: Yale University Press, 203 str.
- Reilly, B. (1997) Preferential Voting and Political Engineering: A Comparative Study, *Journal of Commonwealth and Comparative Studies* ročník 35, číslo 1, str. 1-19.
- Reynolds, A. (1999) *Electoral Systems and Democratization in Southern Africa*, Oxford, Oxford University Press, 341 str.
- Riker, W.H. (1982) *Liberalism Against Populism*, San Francisco: W.H. Freeman, 311 str.
- Rule, W., Zimmerman, J., eds. (1994) *Electoral Systems in Comparative Perspective: Their Impact on Women and Minorities*, Westport: Greenwood, 259 str.
- Sartori, G. (1994) *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives, and Outcomes*, New York: Columbia University Press, 219 str.
- Taagepera, R., Shugart, M. (1989) *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*, New Haven: Yale University Press, 292 str.

Informace o volbách na internetu

- <http://www.agora.stm.it/elections/election.htm>
<http://dodgson.ucsd.edu/lij/>
<http://www.aceproject.org/>
<http://www.club.demon.co.uk/Politics/elect.html>

O AUTORECH

Petr Daněk absolvoval obor ekonomická a regionální geografie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Publikační činnost zahájil v době působení na Geografickém ústavu ČSAV. V současnosti je odborným asistentem katedry geografie Přírodovědecké fakulty MU v Brně, kde přednáší geografii obyvatelstva a osídlení, geografickou regionalizaci, politickou geografii a kulturní geografii. Byl řešitelem i spoluřešitelem řady výzkumných projektů, týkajících se volebního chování obyvatelstva, transformace místní samosprávy, formování lokální kultury aj. Je poradcem v otázkách regionální politiky a rozvoje.

Petr Halaxa vystudoval obor sociální geografie a regionální rozvoj na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, nyní postgraduální studium oboru politická a regionální geografie na téže fakultě. V letech 1997-98 byl hlavním řešitelem grantového úkolu Ministerstva zahraničních věcí „Cíle české rozvojové pomoci se zřetelem na zkušenosti zemí OECD“. V průběhu postgraduálního studia absolvoval několik zahraničních stáží zaměřených na studium problematiky zahraniční pomoci. Od roku 1999 je výkonným vedoucím projektu UNDP „Podpora národních kapacit pro mezinárodní rozvojovou spolupráci“ na Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.

Petr Jehlička vystudoval zeměpis a matematiku na Přírodovědecké fakultě UK. Postgraduální doktorandské studium absolvoval na Fakultě sociálních a politických věd Cambridžské univerzity. V minulosti působil v Geografickém ústavu ČSAV a na Fakultě sociálních věd Open University ve Velké Británii. V současné době je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. Dále přednáší na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK. Hlavním námětem jeho výzkumů, publikací a výuky je environmentální politika a politická geografie. Podílí se na výzkumných projektech zaměřených na východní rozšíření EU ve sféře environmentální politiky a na nevládní environmentální organizace v České a Slovenské republice. Je spolueditorem (se Susan Bakerovou) knihy „Dilemmas of Transition: The Environment, Democracy and Economic Reform in East and Central Europe“ (Frank Cass, Londýn).

Tomáš Kostecký absolvoval obor geografie a demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Po ukončení studia působil v Geografickém ústavu ČSAV, kde se zabýval analýzou volebního chování a volebních výsledků v regionech. Po přechodu do Sociologického ústavu AV ČR se jeho profesionální zájem rozšířil na studium vývoje systému politických stran a jeho vazeb na změny sociální struktury v zemích Střední Evropy po pádu komunismu. Uvedené problematice se věnoval i ve Woodrow Wilson Center ve Washingtonu v USA, kde strávil v roce 1996/97